

**Світлана Савчук**

кандидат економічних наук, доцент,  
Західноукраїнський національний університет,  
м. Тернопіль, Україна  
sv\_savchuk@ukr.net  
ORCID ID: 0000-0002-6213-4122

**Наталія Коломийчук**

кандидат економічних наук, доцент,  
Західноукраїнський національний університет,  
м. Тернопіль, Україна  
kolomyuchuk.natalya@ukr.net  
ORCID ID: 0000-0001-6160-9053

## **ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану Україна стикається з надзвичайними викликами, які вимагають ефективного реагування з боку держави для належного та безперебійного функціонування усіх сфер її життєдіяльності. Одним із ключових інструментів у цьому процесі є державний бюджет, який має бути адаптований до нових реалій в контексті забезпечення відповідного фінансування критичних сфер, гарантії безпеки громадян та підтримки економічної стабільності в країні. Повномасштабне вторгнення в Україну внесло значні корективи у традиційні підходи як загалом до бюджетного планування, так і розподілу та використання бюджетних ресурсів, змушуючи уряд приймати складні рішення щодо пріоритетів фінансування видатків державного бюджету.

З початком воєнних дій в Україні постала необхідність швидко сконцентрувати фінансові ресурси держави на найважливіших напрямках, які б в умовах сьогодення під впливом чинних загроз сприяли б збереженню національної стійкості та забезпечили основу для майбутнього відновлення країни в частині належного

фінансування оборони, соціальної сфери, відновлення інфраструктури та стимулювання економіки.

Попри значний вплив дефіциту бюджету як одного з основних викликів, з яким стикається Україна впродовж останніх років, на сьогоднішній день наша держава потребує вжиття заходів щодо диверсифікації джерел надходжень, враховуючи першочергове збільшення видатків державного бюджету на оборону та безпеку.

Вирішення таких завдань можливе при ефективному управлінні національними ресурсами та конструктивній співпраці з міжнародними партнерами. Адже уряд змушений шукати нові джерела фінансування, зокрема за рахунок міжнародної фінансової допомоги, внутрішніх та зовнішніх позик, а також залучення інвестицій. Тому посилюється значення у забезпеченні фінансової підтримки України відіграє фінансова допомога від Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку, Європейського Союзу та окремих країн, що дає змогу підтримувати економічну стабільність в державі та покривати першочергові видатки.

В умовах воєнного стану роль держави в акумуляції та розподілі фінансових ресурсів під час війни суттєво активізувалася, а відповідно радикальні зміни відбулися і відносно структури доходів та видатків державного бюджету. Проте це не вирішило всіх гострих проблем, які постали перед суспільством у 2022-2024 роках, коли реалізація бюджетної політики у період воєнного стану спрямована, в першу чергу, на забезпечення мобілізації і перерозподілу фінансових ресурсів державою для проведення військово-оборонних дій, надання підтримки вразливим верствам населення та утримання ключових сфер життєдіяльності країни.

Дані табл. 1 щодо складу та структури видатків Державного бюджету України дають змогу виявити пріоритетні напрямки їх здійснення. Загалом за період 2021-2023 рр. видаткова частина державного бюджету зросла на 2524159,2 млн грн, тільки у 2022 р. – з початку введення воєнного стану у порівнянні з попереднім роком її абсолютний приріст складав 1215164,4 млн грн, у 2023 р. – вже 1308994,8 млн грн. Із впливом наявних загроз внаслідок воєнних дій в Україні у 2022 р. зменшилось фінансування практично за

усіма видатками державного бюджету. Проте основним пріоритетом бюджетних видатків в умовах воєнного стану є забезпечення оборони країни, частка яких зросла з 8,56% у 2021 році до 52,25% у 2023 році з абсолютним приростом 1970093,3 млн грн. Крім того, пріоритетними напрямками здійснення видатків державного бюджету у порівнянні з довоєнним періодом стало фінансування потреб сектору громадського порядку, безпеки та судової влади, питома вага яких у 2022 році вже складала 16,39%, а також соціального захисту та соціального забезпечення – 15,75% усіх видатків державного бюджету (табл. 1).

У 2021 році Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» №590 від 9 червня 2021 року регламентовано чітку пріоритетність бюджетних видатків, як з державного, так і з місцевих бюджетів, на випадок війни, що передбачало значні обмеження Державної казначейської служби щодо напрямків фінансування окремих статей, зважаючи на обмежені бюджетні ресурси в контексті зростання необхідності врахування потреб у здійсненні видатків на оборону [2]. Незважаючи на виконання планів надходжень відповідних бюджетів, не допускалось фінансування видатків, які не є першочерговими під час війни. Пріоритетними ж являються видатки на національну безпеку і оборону та на здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Відповідно фінансування капітальних видатків здійснюється в останню чергу за умови обґрунтування їх нагальної необхідності. Пріоритетність переліку видатків змінювалася залежно від наявного обсягу ресурсів. Варто наголосити, що вже під час воєнного стану зміни до законодавства у даному контексті, як свідчать наявні тенденції, вносились неодноразово, більше десяти разів, що обумовлено фактично виявленими нагальними потребами, які складно було передбачити до запровадження воєнного стану.

Зауважимо, що після початку російського вторгнення видатки державного бюджету на оборону зросли у понад п'ятнадцять разів. Під час військових дій саме оборона – є основним напрямком видатків, на який разом із видатками на громадський порядок, безпеку та судову владу припадає більш, ніж 60% загального обсягу видатків

державного бюджету. Найбільшими статтями оборонного бюджету є грошове утримання військовослужбовців, а також забезпечення інших складових підтримки Збройних Сил України, зокрема таких як: придбання військової техніки, озброєння, боєприпасів, продукції оборонного призначення, засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів та іншого спеціального екіпірування).

Таблиця 1

## Видатки Державного бюджету України у 2021-2023 рр.

| Показники                                    | 2021 р.          |              | 2022 р.          |              | 2023 р.          |              | Абсол. приріст   |
|----------------------------------------------|------------------|--------------|------------------|--------------|------------------|--------------|------------------|
|                                              | млн грн          | %            | млн грн          | %            | млн грн          | %            |                  |
| Загально-державні функції                    | 206643,1         | 13,87        | 201999,1         | 7,47         | 296139,1         | 7,38         | 89496,0          |
| Оборона                                      | 127527,2         | 8,56         | 1142872,4        | 42,24        | 2097620,5        | 52,25        | 1970093,3        |
| Громадський порядок, безпека та судова влада | 174409,6         | 11,70        | 443323,2         | 16,39        | 574614,6         | 14,31        | 400205,0         |
| Економічна діяльність                        | 180989,9         | 12,14        | 95368,4          | 3,53         | 134307,6         | 3,35         | -46682,3         |
| Охорона навколишнього природного середовища  | 8200,2           | 0,55         | 4714,1           | 0,17         | 5202,4           | 0,13         | -2997,8          |
| Житлово-комунальне господарство              | 164,1            | 0,01         | 528,6            | 0,02         | 8369,4           | 0,21         | 8205,3           |
| Охорона здоров'я                             | 170505,2         | 11,44        | 184267,8         | 6,81         | 179258,2         | 4,46         | 8753,0           |
| Духовний та фізичний розвиток                | 15970,3          | 1,07         | 11051,3          | 0,41         | 11817,7          | 0,29         | -4152,6          |
| Освіта                                       | 63837,1          | 4,28         | 58508,1          | 2,16         | 60452,2          | 1,51         | -3384,9          |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення  | 339278,9         | 22,77        | 425987,0         | 15,75        | 469251,2         | 11,69        | 129972,3         |
| Міжбюджетні трансферти                       | 202733,3         | 13,61        | 136803,3         | 5,05         | 177385,2         | 4,42         | -25348,1         |
| Разом видатків                               | <b>1490258,9</b> | <b>100,0</b> | <b>2705423,3</b> | <b>100,0</b> | <b>4014418,1</b> | <b>100,0</b> | <b>2524159,2</b> |

Джерело: складено на основі даних Міністерства фінансів України

Зважаючи на все ще військовий стан в країні, в 2024 році значна частка видатків державного бюджету і далі спрямовується на сектор безпеки та оборони. Його фінансування його становитиме 1692,6 млрд грн або 21,6% ВВП, у тому числі 1542,8 млрд грн за рахунок загального фонду, 119,8 млрд грн – за рахунок спеціального фонду. В частині загального фінансування бюджетних програм Міністерства оборони 99% ресурсів, як правило, передбачається на два напрямки: на заробітну плату, медицину, допомогу сім'ям військових – 882,8 млрд грн; на закупівлю та ремонт озброєння і військової техніки – 265,4 млрд грн. Крім того, видатки загального фонду планується спрямувати на закупівлю паливно-мастильних матеріалів, речового та іншого забезпечення, продуктів харчування, медикаментів та перев'язувальних матеріалів, оплату комунальних послуг та фінансування інших видатків, необхідних для оборонної сфери.

Загалом, видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу заплановано в сумі 480,0 млрд грн, що майже відповідає рівню поточного року.

Важливим бюджетним пріоритетом, окрім оборонних видатків, є соціальний захист та соціальне забезпечення. В умовах воєнного стану належне планування та повноцінне виконання соціальних видатків ускладнює внутрішня міграція, що обумовлено непередбачуваними раніше викликами соціального характеру, з якими зіткнулася держава. Оскільки, як свідчать реалії чинної практики, щомісяця на соціальне забезпечення (виплату пенсій, допомоги, стипендій) з державного бюджету спрямовується близько 21% загального обсягу видатків, незважаючи на можливість використання на ці потреби допомоги міжнародних партнерів.

З початку повномасштабного вторгнення видатки Державного бюджету України на соціальні програми збільшилися практично на 129972,35 млн грн, або на 38,3% (табл. 2). Загалом видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2023 році сягнули 469251,22 млн грн, або 11,7% усіх бюджетних видатків, що на 43264,2 млн грн (або на 10,2%) більше, ніж у 2022 році. Найбільшу частку у структурі даних видатків складають видатки на соціальний захист пенсіонерів, обсяги яких зросли у 2023 році на 40731,78 млн грн до 273667,12 млн грн за рахунок індексації пенсій.

Трансферт з державного бюджету до Пенсійного фонду України залишається найбільшою бюджетною програмою Міністерства соціальної політики, відповідно до якої кошти спрямовуються на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду. У 2023 році такі виплати складали 35,2% доходів Фонду.

На другому місці за обсягами є соціальні видатки, пов'язані з виплатою державних соціальних допомог, зокрема на соціальний захист окремих категорій населення, таких як: громадян, які потрапили у складні життєві обставини (у тому числі, ВПО), малозабезпечені родини (зокрема, житлові субсидії та оплата пільг на житлово-комунальні послуги), соціальний захист сімей, дітей та молоді, осіб з інвалідністю та ін. (табл. 2).

Таблиця 2

**Видатки Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2021-2023 рр., млн грн**

| Показники                                                                      | 2021 р.   | 2022 р.   | 2023 р.   | Абсол. приріст | 2024 р. (план) |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|----------------|----------------|
| Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення                         | 339278,87 | 425987,02 | 469251,22 | 129972,35      | 476797,87      |
| Соціальний захист на випадок непрацездатності                                  | 5401,46   | 2219,19   | 3629,06   | -1772,4        | 7023,8         |
| Соціальний захист пенсіонерів                                                  | 201161,81 | 232935,34 | 273667,12 | 72505,31       | 271859,37      |
| Соціальний захист ветеранів війни та праці                                     | 1676,81   | 1492,28   | 2078,0    | 401,19         | 5662,87        |
| Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді                                       | 134,91    | 101,25    | 24351,76  | 24216,85       | 27850,23       |
| Соціальний захист безробітних                                                  | 1804,3    | -         | -         | -1804,3        | -              |
| Допомога у вирішенні житлового питання                                         | 50221,73  | 35016,47  | 13642,14  | -36579,59      | 52819,01       |
| Соціальний захист інших категорій населення                                    | 78405,25  | 152528,88 | 151672,08 | 73266,83       | 109095,676     |
| Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту | 52,77     | 27,71     | 8,48      | -44,29         | 10,53          |
| Інша діяльність у сфері соціального захисту                                    | 419,84    | 1665,88   | 202,58    | -217,26        | 2476,39        |

Джерело: складено на основі даних Міністерства фінансів України

Фінансування видатків державного бюджету на соціальний захист інших категорій населення збільшилось за період воєнного стану збільшилось майже у 2 рази, на 73266,83 млн грн у 2023 році у порівнянні з 2021 роком.

Проте скорочення у 2023 році кількості громадян, які отримували допомогу, зокрема отримувачів житлових субсидій за рахунок доходів населення та індексації пенсій, а також одиноких матерів, дітей у багатодітних сім'ях, а також допомоги при народженні, усиновленні та встановленні опіки над дітьми обумовило зменшення відповідних фактичних видатків на соціальний захист у порівнянні із запланованими показниками.

Проте фінансування соціальних видатків залишається важливим пріоритетом у 2024 році. Видатки Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення на 2024 рік передбачено у обсязі 476797,87 млн грн, що на 1,6% більше, ніж у попередньому році. В частині здійснення даних бюджетних видатків заплановано збільшення видатків на соціальний захист на випадок непрацездатності, на підтримку ветеранів війни та праці, сім'ї, дітей та молоді тощо. Проте прогнозоване зростання власних надходжень Пенсійного фонду України за рахунок збільшення обсягів надходжень єдиного соціального внеску й зменшення індексації пенсій до 7,96% обумовлює відповідне зниження видатків на соціальний захист пенсіонерів на 1,8 млрд, які складатимуть 271859,37 млн грн.

Крім того, у 2024 році в частині реалізації запланованих бюджетних пріоритетів передбачається зростання видатків на підтримку малозабезпечених сімей (на 77,2%), виплат житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг (на 41%, або на 17,8 млрд грн), видатків на соціальний захист дітей і сім'ї (на 3,4 млрд грн), в основному через збільшення витрат на підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки чи піклування. Збільшення видатків на забезпечення допоміжними засобами реабілітації та протезування, компенсацію за реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю відповідно зумовлюють у даному році зростання видатків на соціальний захист осіб з інвалідністю.

Проте за рахунок прийнятих в Україні змін у правилах щодо призначення виплат на проживання ВПО обсяги передбачених видатків на соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини, зменшаться на 14 млрд грн.

Як свідчать наявні тенденції, умови воєнного стану загалом обумовлюють трансформацію структури населення в країні. Оскільки із початком війни спостерігається постійне зростання кількості ветеранів, осіб з інвалідністю та ВПО, які потребують спеціалізованих соціальних послуг, необхідним постає розвиток надання соціальних послуг, орієнтованих на задоволення конкретних потреб громадян та підтримку їх повернення до якісного соціального життя за рахунок коштів державного бюджету. Тому, в контексті зазначеного, Міністерством соціальної політики України передбачається постійне розширення спектру надання соціальних послуг для найбільш уразливих верств населення. Відповідно це вимагає збільшення видатків на соціальне забезпечення для підтримки гарантії захисту для громадян, які постраждали від військових дій.

Суспільні потреби у забезпеченні макрофінансової стабільності та економічного зростання дали підстави для підвищення мінімальних соціальних стандартів з 2024 року, що стане додатковим стимулом для економічного відновлення та покращення добробуту громадян. Зокрема:

- зростання мінімальної заробітної плати – 7100 грн з 1 січня та до 8000 грн з 1 липня (+19,4%); прожиткового мінімуму на одну особу з 1 січня до 2920 грн (+12,8%);

- підвищення обсягів видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення до 476797,87 млн грн;

- формування у бюджеті нових статей «Соціальний супровід військовослужбовців» (1 млрд грн) й «Виховання сиріт у сім'ях» (0,5 млрд грн);

- посилення підтримки ветеранів війни, фінансування якої передбачено у обсязі 14,3 млрд грн (практично у 2 рази більше, ніж у 2023 році);

- зростання фінансування сфери освіти до 178,8 млрд грн (на 22,9 млрд грн у порівнянні з 2023 роком). Передбачається підвищення



заробітної плати вчителям, підвищення якості освітніх послуг, формування нових бюджетних програм: модернізація шкільних їдалень для забезпечення здорового харчування дітей (1,5 млрд грн), придбання новітнього навчального обладнання для закладів професійно-технічної освіти (0,5 млрд грн), модернізація дослідницької інфраструктури для наукової діяльності молодих учених (232 млн грн);

– збільшення обсягів видатків державного бюджету на охорону здоров'я до 201,9 млрд грн з урахуванням трансфертів (на 24,4 млрд грн у порівнянні з відповідними показниками 2023 року), обсягів фінансування відповідно до програми медичних гарантій (158,8 млрд грн) [1].

Таким чином, під час широкомасштабного вторгнення російської федерації до України, утримання Сил оборони та забезпечення їх озброєнням і боєприпасами справляє екстремальне навантаження на Державний бюджет України. Оскільки більше третини державних фінансів спрямовується на потреби Збройних Сил України. Порівнюючи період від моменту проголошення незалежності, сучасні реалії функціонування українського суспільства є надзвичайно складними та характеризуються низкою проблем, в першу чергу, спричинених війною. Забезпечення стійкого функціонування держави вимагає значних фінансових ресурсів, акумулювання яких надзвичайно ускладнене в умовах їх нестачі та зниження обсягів їх надходжень. Така ситуація вимагає особливої уваги до питання забезпечення високої ефективності використання державних коштів. Тому, зважаючи на умови воєнного стану, пріоритетними напрямками видатків державного бюджету доцільно визначити наступні:

1. Оборона та безпека: закупівля озброєння, військової техніки, фінансування військових операцій, а також модернізація армії, оплата військових контрактів, забезпечення належного рівня заробітної плати, соціальних гарантій, медичної допомоги та реабілітації для військових.

2. Соціальна підтримка найбільш вразливих верств населення (надання соціальних виплат, пільг та субсидій), допомога внутрішньо переміщеним особам (забезпечення харчуванням, медичною та психологічною допомогою, житлом, людей, які були змушені покинути свої домівки через бойові дії).

3. Фінансування стратегічних галузей економіки: інвестування в сектори, які мають важливе значення для національної безпеки та економічного розвитку, такі як: сільське господарство, енергетика, транспорт.

4. Відновлення та модернізація інфраструктури: відновлення житлових будинків, доріг, мостів, енергетичних та водопостачальних систем, які зазнали руйнувань внаслідок військових дій [3].

Першочерговими завданнями бюджетної політики в умовах війни і надалі залишатимуться фінансування оборони, громадського порядку, безпеки та соціального захисту населення, а також забезпечення безперебійного наповнення державного бюджету та виконання державою її ключових функцій. Фінансування видатків у воєнний час можливе, в першу чергу, за рахунок: скорочення видатків, що не пов'язані з військовими цілями, підвищення податків, запозичень у інвесторів чи кредиторів чи міжнародної допомоги. Окреслені зміни обсягів і структури видатків бюджету під час воєнного стану є об'єктивно обумовленими трансформаціями в економічному та соціальному середовищі України. Тому в сучасних умовах важливо забезпечити злагодженість роботи всіх ланок державного апарату та їх спрямованість на здобуття перемоги над ворогом, активізацію національної економіки та збереження людського капіталу й соціальної стабільності в країні.

### *Література*

1. Інформація щодо виконання Державного та Зведеного бюджетів України за 2021-2023 роки. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets>
2. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. №590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>
3. Видатки під час війни: що вдалось і не вдалось профінансувати у 2022-му URL: <https://voxukraine.org/vydatky-pid-chas-vijny-shho-vdalos-i-ne-vdalos-profinansuvaty-u-2022-mu>